

Compromís europeu en educació

Les universitats en l'Espai Europeu
d'Educació Superior i el paper que han
de tenir els estudiants com a agents
actius en la seva construcció

PID_00188893

Índex

1. El nou marc de l'Espai Europeu d'Educació Superior.....	5
1.1. Introducció a l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES)	5
1.2. Objectius de l'EEES: declaracions, desenvolupament i implantació	6
1.3. Els nous ensenyaments en l'EEES: estructura i elements definidors	8
1.3.1. Marc general de qualificacions (<i>framework for qualifications</i>)	8
1.3.2. Sistema de transferència de crèdits europeu (<i>European Credit Transfer System, ECTS</i>)	9
1.3.3. El suplement europeu al títol	10
1.4. Les titulacions a Espanya	10
2. Agents implicats en la qualitat de l'EEES.....	13
2.1. Introducció al concepte de <i>qualitat</i>	13
2.2. Les agències de qualitat	14
2.3. Les universitats	16
2.4. Els estudiants	17
2.5. La societat en general	18
3. El sistema universitari espanyol.....	19
3.1. Conèixer el sistema universitari espanyol	19
3.2. Marc normatiu universitari	20
3.3. Normes i directrius europees	22
4. La importància de la participació dels estudiants en l'avaluació i la millora de la qualitat del sistema universitari.....	23
4.1. La participació i representació dels estudiants	23
4.2. Desenvolupament competencial per a la participació en processos d'avaluació	24
4.3. El desenvolupament actiu del rol de representació	25
4.4. El llenguatge i el discurs	25

1. El nou marc de l'Espai Europeu d'Educació Superior

1.1. Introducció a l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES)

El maig de 1998 els ministres d'Educació de França, Itàlia, el Regne Unit i Alemanya van signar a París la **Declaració de la Sorbona**, en la qual es proposava la necessitat de potenciar una harmonització europea en l'educació superior a Europa. La declaració va rebre el suport d'altres estats i, finalment, el juny de 1999, els ministres d'Educació de 29 estats europeus signaven a la ciutat italiana de Bolonya una declaració. Mitjançant la **Declaració de Bolonya** (The Bologna Declaration of 19 June 1999), els estats signataris –entre els quals hi havia Espanya–, es comprometien a fer d'Europa un espai sense fronteres per a estudiants, docents i investigadors i alhora, un mercat per a la formació atractiu per a la resta del món.

Convé recordar que uns quants anys abans, els rectors de diverses universitats europees havien signat la Carta Magna. Aquest document de 18 de setembre del 1998 ja era una primera declaració “espontània” amb vista a la consecució d'una universitat europea. Aquesta carta magna proclamava els principis fonamentals que havien de guiar l'actuació present i la vocació futura de la universitat.

L'Informe Delors (1996), l'Informe Dearing (1997) i l'Informe Attli (1998) són, també, antecedents del procés, si bé l'inici formal es produeix amb la Declaració de Bolonya.

Amb l'objectiu principal de fer d'Europa “l'economia, basada en el coneixement, més competitiva i dinàmica del món capaç de sostenir el creixement econòmic amb més i millors treballs i una cohesió social més bona” (Consell Europeu de Lisboa, sessió especial de 23-24 de març de 2000), els ministres d'Educació europeus van reconèixer formalment la necessitat de cooperar per a dirigir els reptes i aprofitar les oportunitats d'una economia basada en el coneixement. La construcció d'una àrea d'educació superior comuna per a Europa es convertia en una condició necessària per a millorar l'atractiu i la competitivitat de les institucions d'educació superior.

L'objectiu de construir un espai comú d'educació superior (*European Higher Education Area*, EHEA) està suposant un procés important de canvi en l'entorn educatiu universitari europeu.

L'estratègia de transformació que impulsa el procés de Bolonya considera que les universitats tenen un paper clau per a afrontar amb èxit els reptes de la societat del coneixement. El procés de reforma no es basa en cap tractat intergovernamental, sinó que és un compromís de cooperació internacional i

intercanvi acadèmic dirigit a harmonitzar els diferents sistemes d'educació superior dels estats. I considera que són precisament les institucions d'educació superior les que, per mitjà de la docència i la recerca, han de promoure el desenvolupament social i cultural de la societat.

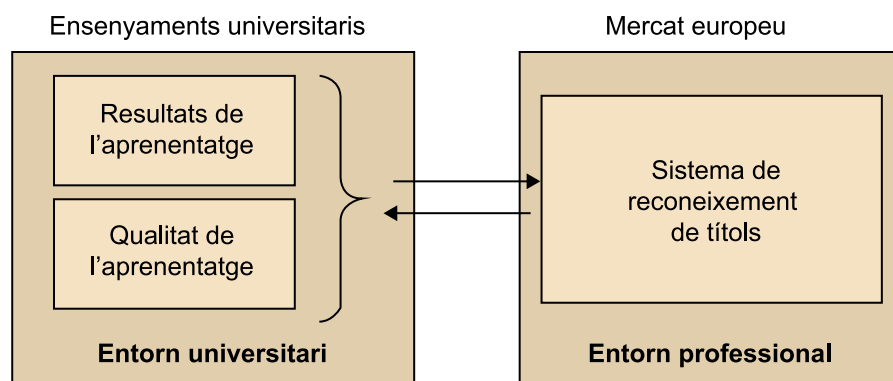
El desenvolupament de l'Espai Europeu d'Educació Superior es basa en l'autonomia institucional, la llibertat acadèmica, la igualtat d'oportunitats i els principis democràtics.

1.2. Objectius de l'EEES: declaracions, desenvolupament i implantació

L'establiment d'un Espai Europeu d'Educació Superior (EEES) no significa implantar un sistema únic d'ensenyament universitari, sinó adoptar uns criteris i unes eines compartides que permetin arribar a un marc definit sobre tres objectius inicials prioritaris:

- Organitzar els ensenyaments universitaris europeus en un sistema de titulacions en tres cicles. Cadascun ha de tenir definits uns resultats d'aprenentatge compartits en l'espai d'ensenyament superior europeu.
- Definir un estàndard de qualitat únic aplicable al sistema universitari europeu.
- Establir un sistema de reconeixement de títols al mercat europeu.

Figura 1. Esquema dels objectius de l'EEES per a la construcció d'un mercat de la formació atractiu

L'èxit del procés es basa en la cooperació entre els diferents actors i països. Els ministres d'Educació dels estats europeus es reuneixen cada dos anys per avaluar l'evolució estratègica del procés de convergència.

Per al desenvolupament operatiu de l'Espai Europeu d'Educació Superior es va crear el Grup de Seguiment del Procés de Bolonya (The Bologna Follow-up Group, BFUG), encarregat d'impulsar el procés, coordinar les accions i donar suport a la implantació.

El BFUG prepara les cimeres ministerials que es fan de manera bianual amb l'objectiu d'analitzar el grau de progrés assolit en el període, revisar els objectius i fixar les prioritats d'actuació. Les valoracions dels ministres es recullen en un document que revisa i verifica els passos consolidats, exposa peticions noves i planteja els compromisos nous, tal com reflecteixen els comunicats que fins ara s'han elaborat en el marc d'aquest procés de construcció de l'espai Bolonya. Aquests són els següents:

- Comunicat de Budapest-Viena, març de 2010
- Comunicat de Lovaina (Bèlgica), abril de 2009
- Comunicat de Londres, maig de 2007
- Comunicat de Bergen, maig de 2005
- Comunicat de Berlín, setembre de 2003
- Comunicat de Praga, maig de 2001

Les successives conferències de ministres esmentades han reafirmat el compromís de tots els països signataris d'establir l'àrea d'educació superior europea per a l'any 2010 i han anat incrementant el nombre d'objectius inicials per arribar a altres aspectes importants, entre els quals cal destacar els següents:

- Desenvolupar una estratègia per a l'aprenentatge al llarg de la vida (*long life learning*, LLL).
- Prioritzar la dimensió social de l'educació superior i la participació activa dels estudiants.
- Promoure la dimensió internacional de l'educació europea, donant suport a la mobilitat i incrementant la cooperació interuniversitària.

L'últim comunicat ministerial –declaració de Budapest-Viena de març de 2010–, aprovat amb motiu del desè aniversari del procés de Bolonya, va tancar la dècada 1999-2009 amb una renovació del compromís europeu per la qualitat. Per al nou període que s'inicia, la declaració expressa, entre d'altres, el compromís europeu de treballar per una inclusió més efectiva dels estudiants en l'aplicació i el desenvolupament de l'EEES i per a donar suport a la seva participació en les estructures universitàries de presa de decisió en els àmbits europeu, nacional i institucional.

L'informe de tendències 2010 de l'Associació de la Universitat Europea (EUA), juntament amb dos últims comunicats (Lovaina, 2009; Budapest-Viena, 2010), marquen les línies de treball principals per a la propera dècada (2010-2020).

1.3. Els nous ensenyaments en l'EEES: estructura i elements definidors

La nova organització dels ensenyaments en el marc de l'EEES suposa un canvi en l'estructura de les titulacions i l'impuls a un canvi metodològic. D'una banda, l'harmonització estructural de les titulacions en tres cicles (grau, màster i doctorat) té l'objectiu d'augmentar la mobilitat. D'altra banda, la renovació metodològica basada en el desenvolupament de competències promou la participació de l'estudiant, impulsa l'ensenyament-aprenentatge de la societat en qualsevol context –d'espai i de temps– i fomenta la construcció de l'Europa del coneixement.

Les universitats han d'assumir una direcció activa no solament en la planificació dels ensenyaments que impartiran, sinó també en la definició d'unes metodologies docents que, centrades en l'estudiant, facilitin una formació continuada i al llarg de la vida de les persones. Al mateix temps, han d'establir mecanismes per millorar i garantir la qualitat que fomentin la competitivitat del sistema universitari europeu.

1.3.1. Marc general de qualificacions (*framework for qualifications*)

Una de les eines principals adoptades per a consolidar l'estratègia de l'EEES ha estat definir un **marc general de qualificacions**.

Framework for qualifications de l'European Higher Education Area

El terme *qualifications* del document original s'ha traduït com a *qualificacions* –en lloc de *titulacions*, que és l'habitual– tot i que inclou “qualsevol títol, diploma o altre certificat que emet una autoritat competent que dona fe que s'han assolit uns resultats d'aprenentatge determinats, normalment, després d'haver completat amb èxit un període d'educació superior reconegut”.

L'aprenentatge i la validació d'una qualificació es poden obtenir per mitjà d'un programa d'estudis o per mitjà d'una experiència professional.

Quant al sistema formal de formació (programes d'estudi), el marc general de qualificacions adoptat en l'espai europeu comprèn tres cicles: grau, màster i doctorat. Per a cadascun d'aquests tres nivells s'estableixen descriptors genèrics basats en resultats d'aprenentatge i competències. Per als programes de formació que corresponguin als dos primers cicles, s'ha delimitat un interval de crèdits:

- Entre 180 ECTS i 240 ECTS, per a les titulacions de grau

BFUG

Actualment, el grup de seguiment està integrat per la Comissió Europea i pels representants dels 47 països que segueixen el procés. També hi participen com a membres consultius algunes organitzacions europees (EUA, EURASHE o ENQA, entre d'altres).

Enllaç recomanat

Podeu trobar més informació a l'adreça: European Higher Education Area (EHEA).

- Entre 120 i 60 ECTS, per a les titulacions de màster

El doctorat no té associat un programa de formació, però per cursar-lo s'han d'haver acumulat els 300 ECTS corresponents als cicles anteriors.

Quant a l'aplicació de sistemes de validació dels aprenentatges no formals (experiència no formal), Europa avança més lentament en la seva harmonització.

Objectiu 2010

Els diferents estats han elaborat els seus marcs nacionals de qualificacions, compatibles amb el general.

1.3.2. Sistema de transferència de crèdits europeu (*European Credit Transfer System, ECTS*)

El reconeixement de títols és competència de cada país. Això significa, de manera resumida, que les institucions d'educació superior són responsables de reconèixer les qualificacions acadèmiques per a facilitar la formació al llarg de la vida, mentre que els organismes professionals o empresaris són responsables de reconèixer els títols tenint com a objectiu el mercat de treball. El propòsit del reconeixement és fer possible que els estudiants puguin utilitzar les seves qualificacions d'un sistema educatiu en un altre sistema educatiu (país) sense perdre'n el valor real.

El 1997, el Consell d'Europa, conjuntament amb la Unesco, van aprovar a Lisboa el Conveni sobre reconeixement de qualificacions relatives a l'educació superior a la regió europea. Aquest acord, conegut abreujadament com a Conveni de Reconeixement de Lisboa (LRC), l'han ratificat amb posterioritat els països participants en el procés de Bolonya.

Per tal d'avançar en el reconeixement mutu de títols i períodes d'estudi entre països, ha estat clau aquesta ratificació, com també el fet que el **sistema de transferència de crèdits europeu (ECTS)** s'hagi adoptat com a base dels sistemes de crèdits nacionals.

El crèdit ECTS és una unitat de mesura acadèmica que representa la quantitat de treball que l'estudiant ha de fer per assolir els objectius d'aprenentatge fixats en un programa d'estudis. Aquest còmput té en compte l'aprenentatge teòric i pràctic de l'estudiant i cada unitat s'estima entre 25 i 30 hores.

L'ECTS és la unitat de valoració acceptada per al disseny de les titulacions en el marc de l'EEES.

L'ECTS s'ha convertit no solament en un sistema de transferència, sinó també en un sistema d'acumulació de crèdits, i ha contribuït a adoptar altres sistemes de mesura per a comprendre i comparar els diferents sistemes educatius.

El crèdit europeu no solament facilita el reconeixement de les qualificacions, sinó que alhora facilita la mobilitat i fomenta l'aprenentatge sense limitacions d'espai o temps (en qualsevol moment i institució).

1.3.3. El suplement europeu al títol

Juntament amb el sistema de transferència de crèdits, la unificació d'un suplement de diploma constitueix una eina que facilita el reconeixement en l'EEES.

L'adopció del **suplement europeu al títol** (SET) contribueix a la portabilitat i a l'acumulació de crèdits, millora el reconeixement professional i acadèmic de les unitats de formació i permet acreditar les qualificacions, les competències i les habilitats al llarg de l'àrea d'educació superior europea.

Enllaç recomanat

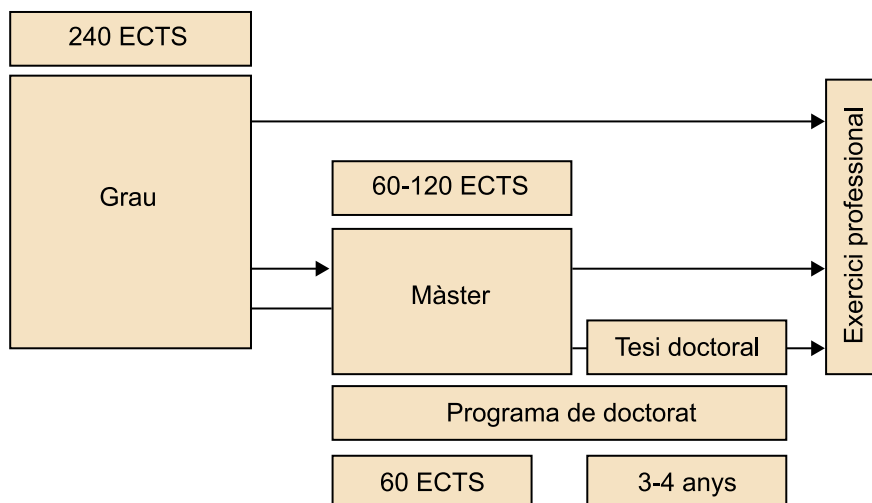
Podeu trobar més informació a la pàgina Education and Training del web de la Comissió Europea.

1.4. Les titulacions a Espanya

L'harmonització europea en els ensenyaments universitaris ha suposat establir al nostre país una nova estructuració dels ensenyaments universitaris.

La Llei orgànica 4/2007, de 12 d'abril, de modificació de la Llei orgànica d'universitats (LO 6/2001, de 21 de desembre) va establir les bases d'aquesta nova estructuració i va atribuir a les universitats la responsabilitat de crear i proposar els ensenyaments i els títols que impartiran i expediran.

Figura 2. Organització de l'ensenyament universitari

Font: http://www.crue.org/export/sites/crue/legislacion/documentos/estructura_enseanzas/Organizacixn_enseanzas.pdf

El Reial decret 1393/2007, de 29 d'octubre, desplega l'estructura dels ensenyaments universitaris oficials a Espanya i estableix les condicions i els procediments per a verificar i acreditar els plans d'estudi aprovats per les universitats.

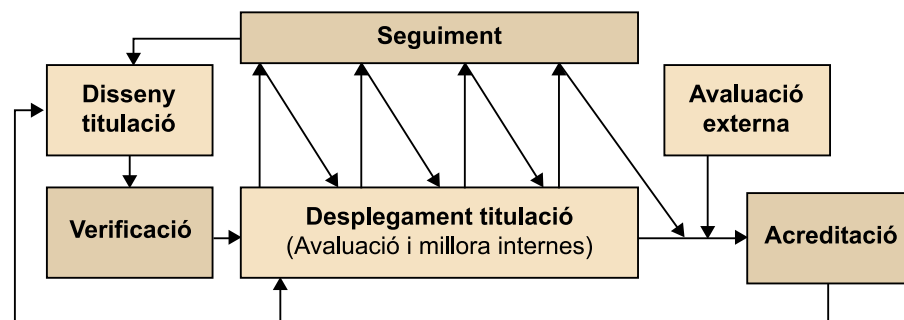
D'acord amb les línies generals de l'EEES, aquesta normativa estructura els ensenyaments universitaris al nostre país en graus de 240 ECTS i màsters de 60 ECTS. Aquesta estructura s'identifica amb la fórmula de 4 + 1, en referència als anys de durada dels cicles i es contraposa a l'alternativa del 3 + 2, adoptada per la majoria dels estats europeus.

A més d'aquesta estructura, el Reial decret 1393/2007 estableix un protocol per a aprovar els plans d'estudi corresponents als ensenyaments de grau i de màster, que descansa sobre les bases següents:

- Per a aprovar els nous plans d'estudi, els ensenyaments universitaris oficials s'han de concretar en plans **elaborats per les universitats**.
- Els plans d'estudis esmentats els ha de **verificar** el Consell d'Universitats, i la comunitat autònoma corresponent n'ha d'autoritzar la **implantació**, d'acord amb el que estableix l'article 35.2 de la Llei orgànica 6/2001, modificada per la Llei 4/2007, d'universitats.
- Els títols, als quals condueixen els plans d'estudi verificats i autoritzats, han de ser **inscrits en el Registre d'Universitats, Centres i Títols** (RD 1509/2008, de 12 de setembre).
- Iniciada la implantació del pla d'estudis, les universitats han de seguir un **procediment de seguiment dels títols inscrits** per a certificar l'acompliment del projecte de pla d'estudis verificat (article 27 de l'RD 1393/2007, d'acord amb el redactat establert per l'RD 861/2010, de 2 de juliol, pel qual es modifica l'RD 1393/2007).
- Les universitats han d'obtenir la **renovació de l'acreditació** de títols oficials, abans que transcorrin 6 anys des de la verificació d'un títol de grau o de doctorat, o 4 anys, si el títol verificat és de màster.

Esquemàticament, el procés s'il·lustra en la figura següent:

Figura 3. Esquema del protocol de l'EEES: plans d'estudi

Quin paper tenen en tot el procés d'avaluació de la qualitat dels ensenyaments universitaris les **agències de qualitat**?

4 + 1 o 3 + 2

Aquestes expressions no són més que una manera col·loquial i abreujada de representar en anys (60 crèdits = 1 any) els crèdits assignats als graus i als màsters oficials a Espanya.

El Consell d'Universitats envia els plans d'estudis universitaris sotmesos a verificació a l'òrgan d'avaluació competent en cada cas: l'Agència Nacional d'Avaluació de la Qualitat i Acreditació –ANECA– o l'òrgan d'avaluació que la llei de la comunitat autònoma estableixi. Aquesta avaluació ha de concloure amb l'elaboració d'un informe d'avaluació, que té caràcter preceptiu i determinant. Correspon també a ANECA, o als òrgans autonòmics corresponents, fer el seguiment dels títols registrats, d'acord amb la informació pública disponible, i avaluar –incloent-hi una visita d'experts externs a la universitat– les titulacions de les quals vulguin renovar l'acreditació.

Quin és el termini establert per a adaptar-nos a aquesta nova estructura de les titulacions i aprovar, verificar, implantar i acreditar els plans d'estudi nous?

El febrer del 2008 es van presentar els primers títols de grau perquè ANECA els verificqués. El juny del mateix any s'emetien les resolucions i al setembre s'implantaven els primers títols que tenien l'autorització de la comunitat autònoma competent en cada cas.

D'acord amb el termini fixat en la disposició addicional primera del Reial decret 1393/2007, el curs 2010-2011 ha estat decisiu per a generalitzar la implantació a Espanya dels nous plans de graduat i màster, tenint en compte, a més, que els títols anteriors a la reforma (diplomat i llicenciat) quedaran extingits a partir del 30 de setembre del 2015.

Enllaç recomanat

Podeu llegir-ne més informació a l'adreça: Conferència de Rectors de les Universitats Espanyoles (CRUE).

2. Agents implicats en la qualitat de l'EEES

2.1. Introducció al concepte de *qualitat*

A més de l'harmonització o l'establiment de titulacions equivalents que afavoreixen la mobilitat i la renovació metodològica que Bolonya impulsa, la convergència per a la construcció d'un EEES requereix coordinar les polítiques de qualitat universitària, amb l'objectiu de posicionar i projectar aquest espai en l'àmbit internacional. Fonamentalment, aquest concepte de *qualitat* integra tres aspectes bàsics: confiança interna i externa, millora continuada i innovació i responsabilitat compartida, amb la implicació de tots els agents.

Des de sempre, les universitats s'han preocupat per la qualitat de la seva docència i recerca. No obstant això, últimament dos factors externs han incidit en el seu impuls:

- La massificació de la universitat i el creixement significatiu del nombre d'estudiants a tot Europa, que ha incrementat la despesa (sobretot pública) destinada a l'ensenyament superior, en un context especialment sensible de control de la despesa i del dèficit públic.
- El desenvolupament tecnològic tan ràpid de la societat, que accelera la difusió del coneixement (saber què), atribueix un paper creixent a l'adquisició de competències (saber fer) i demana vincular, més que mai, els aprenentatges als requisits d'un món laboral que es transforma ràpidament.

El canvi accelerat de les tecnologies i les noves formes d'ensenyar i d'aprendre impliquen que el concepte de *qualitat* necessàriament ha de ser dinàmic.

L'èxit d'aquest procés de canvi exigeix que hi participin tots els agents implicats. La responsabilitat principal d'arribar a tenir més qualitat universitària recau en les institucions d'educació superior mateix, que han d'informar i oferir evidències a la societat en general (estudiants, famílies, ocupadors, etc.) de la qualitat real dels seus programes i centres universitaris. I correspon a les agències o altres organismes externs acreditar la validesa d'aquesta qualitat. D'altra banda, els estudiants, com a usuaris principals d'aquests serveis, han de saber exigir-la, mentre que els ocupadors han de valorar si s'adequa i s'adapta a les

necessitats del sistema productiu. Finalment, la societat en general ha d'exigir al sistema universitari que justifiqui l'ús d'uns recursos que, majoritàriament, són públics.

2.2. Les agències de qualitat

A pesar que, com hem apuntat, la preocupació per la qualitat universitària no és una cosa nova de l'EEES, pràcticament totes les agències de qualitat europees es van crear a partir dels anys noranta. A partir d'aquí, l'any 2000 un grup d'agències europees es van associar amb l'objectiu de promoure la cooperació en el camp de la garantia de la qualitat a Europa i van crear una xarxa europea de garantia de qualitat, l'European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA).

Les agències de qualitat europees han estat creades majoritàriament per llei i obtenen el finançament del sector públic. En la majoria dels països les agències es presenten com a agència única de l'estat, però en d'altres (com Alemanya o Espanya) trobem agències regionals o especialitzades.

Les agències han de dur a terme activitats relacionades amb l'assegurament extern de la qualitat i, en aquest sentit, són les responsables d'acreditar la validesa dels processos interns de garantia de qualitat de les universitats.

Les agències han de ser independents en les seves actuacions, en la mesura en què tenen una responsabilitat autònoma respecte al seu funcionament. Terces parts (com les institucions d'educació superior, els ministeris o altres agents implicats) no han d'influir en les conclusions i les recomanacions que facin en els seus informes.

Les agències han d'informar sobre els resultats de les seves avaluacions, de manera transparent i amb claredat, fet que implica una tutela més gran dels interessos dels estudiants, dels ocupadors i de la societat en general.

Per a reforçar la credibilitat de les agències, cal que es dotin de mecanismes d'assegurament intern i que se sotmetin cíclicament a una avaluació externa dels seus procediments i activitats. Aquest mecanisme d'assegurament extern de la qualitat de les agències es basa en la revisió per iguals, que es coneix com a *peer review*. En els últims anys, la majoria de les agències europees han estat avaluades segons un conjunt d'estàndards i directrius europees, consensuat per a ser aplicat a les agències.

Enllaç recomanat

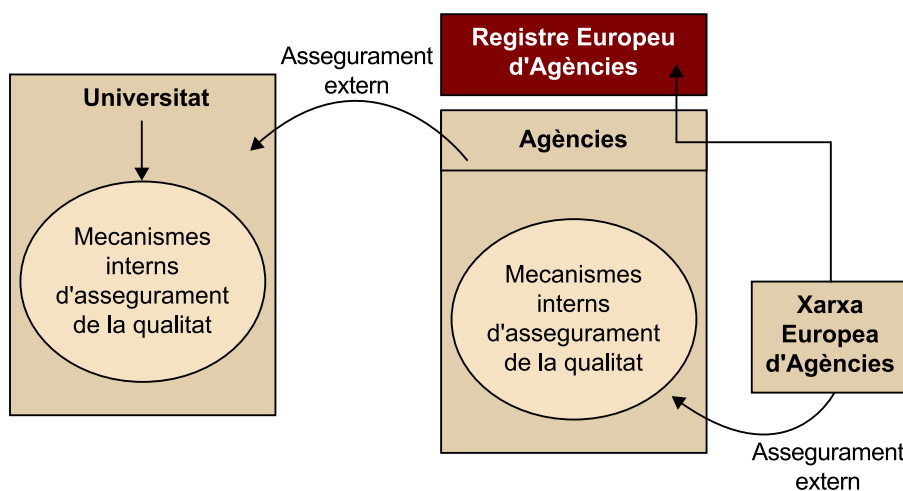
Podeu veure el document: "Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area".

Les agències que són avaluades favorablement perquè compleixen els estàndards esmentats, es poden inscriure en el Registre Europeu d'Agències de Qualitat en l'Educació Superior (EQAR).

Establir un registre europeu ha permès augmentar la confiança en l'EES, facilitar el reconeixement mutu d'avaluacions i acreditacions entre països i influenciar en altres decisions de garantia de qualitat.

Amb aquest registre es tanca la cadena de control dels sistemes de garantia de la qualitat, tal com es mostra en la figura següent:

Figura 4. Sistema de garantia de la qualitat

Actualment, a Europa operen més de seixanta agències de qualitat, aproximadament quaranta de les quals són membres d'ENQA i dinou estan inscrites en l'EQAR.

L'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya (AQU Catalunya) és membre fundador d'ENQA i està inscrite en el Registre Europeu d'Agències de Qualitat. AQU Catalunya es va crear el 1996, inicialment com a consorci entre les universitats i el Govern de la Generalitat de Catalunya, per a promocionar i avaluar la qualitat del sistema universitari català. Amb l'aprovació de la Llei d'universitats de Catalunya (LUC), el 19 de febrer de 2003, AQU Catalunya va assumir competències per avaluar i acreditar les institucions i el professorat del sistema universitari català.

A la resta de l'Estat, i a les comunitats que no tenen una agència autonòmica d'avaluació de la qualitat universitària, és l'Agència Nacional d'Avaluació de Qualitat i Acreditació (ANECA) la que aporta la garantia externa de qualitat del sistema universitari.

Amb l'objectiu de promoure la col·laboració entre les diferents agències espanyoles de qualitat universitària i contribuir a crear les condicions per al reconeixement mutu de les seves decisions, l'any 2006 es va constituir la Xarxa Espanyola d'Agències de Qualitat Universitària.

Enllaç recomanat

Podeu trobar més informació a les pàgines web d'AQU Catalunya i ANECA.

2.3. Les universitats

Avui dia, és indiscutible que les universitats constitueixen el grup d'interès principal de la qualitat universitària. La confiança que la societat diposita en la gestió autònoma de les universitats i la transparència exigida en el marc de l'EEES es tradueixen en una exigència cap a les universitats de justificació de resultats (rendició de comptes). Han de garantir que les seves actuacions van en la direcció apropiada per tal d'assolir els objectius associats als ensenyaments que imparteixen. I, en conseqüència, han de disposar de polítiques i sistemes de **garantia interna de qualitat** establertes formalment i disponibles públicament.

Enllaç recomanat

Podeu veure el document aquí: "Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. Part 1".

Podem dir que el procés de sensibilització universitària sobre la importància de la promoció de la qualitat es generalitza durant la dècada dels noranta. La qualitat passa a ser un objectiu estratègic de les universitats i, per tal d'arribar a un nivell acceptable, cal treballar perquè el conjunt de recursos emprats en docència, recerca i gestió (humans, econòmics, físics) s'organitzi de manera eficient.

Amb aquests objectius (compromís social i gestió interna eficient), les universitats s'han dotat de diferents estructures orgàniques, motors i garants d'aquesta qualitat, amb estructures específiques en cada cas i amb diverses denominacions.

Podem destacar, per exemple, les següents:

- Comissió de qualitat unitària: òrgan de la universitat responsable de la definició de les polítiques de qualitat de la institució i que ha de garantir un desplegament adequat, promovent els plans d'acció que facilitin la implantació i la millora continuada.
- Comissions d'avaluació: òrgans, creats *ad hoc*, per a avaluar el professorat, una titulació, un servei o el conjunt de la universitat. Les comissions d'avaluació poden ser internes o externes, i segons l'objectiu que tinguin poden estar integrades per membres de la unitat avaluada (acadèmics i personal de gestió), estudiants i graduats, representants de les agències de qualitat, experts d'altres universitats o d'institucions universitàries, representants del món laboral, etc.

- **Comissions de titulació:** òrgans responsables del disseny d'una oferta formativa, de l'avaluació periòdica dels resultats obtinguts en el desenvolupament i de proposar les accions de millora oportunes per a ajustar de manera dinàmica el programa formatiu a les demandes de la societat. Aquestes comissions elaboren un informe anual en el qual es recullen els resultats i els indicadors principals de la titulació, la valoració d'aquests, i propostes per a millorar-la.
- **Unitats tècniques de qualitat:** àrees o equips de la universitat encarregats de donar suport a les comissions de qualitat i assessorament tècnic en els diferents centres de la universitat per a verificar, seguir, avaluar i acreditar les titulacions, com també de vetllar pel desplegament dels mecanismes d'assegurament de la qualitat establerts en el conjunt de la universitat i impulsar l'execució dels plans de millora aprovats.

2.4. Els estudiants

Els estudiants són el grup d'interès principal de la universitat, els destinataris fonamentals de les accions formatives. La universitat ha de tenir en compte les seves expectatives i necessitats i promoure que participin en els diferents òrgans de la universitat per recollir la seva opinió i establir estratègies comunes per a una millora continuada.

La participació dels estudiants en la vida universitària es vehicula formalment per mitjà de l'elecció democràtica de representants per a la participació en les comissions, però també amb enquestes sistemàtiques per a recollir l'opinió i la valoració dels estudiants en relació amb el servei que els presta la universitat.

A la Universitat Oberta de Catalunya, les comissions amb representació d'estudiants són la Comissió de Campus, les comissions de Centre de Suport i la Comissió d'Estudis.

- La **Comissió de Campus** està presidida pel rector i està integrada per un professor de cada estudi (triat entre el professorat propi de la universitat), un estudiant per estudi (triat entre els membres de les dues altres comissions) i tres representants del personal de gestió. El rector pot delegar la presidència en un vicerector. La Comissió de Campus està informada de la programació acadèmica, de les normatives d'accés i permanència, de les normatives que afecten els drets i deures dels estudiants i del reglament que regula la participació i l'elecció dels seus representants. Valora el funcionament de la institució i l'espai en el qual es vehiculen les opinions i les propostes dels diferents col·lectius de la universitat.
- Les **comissions de Centre de Suport** fomenten la participació dels estudiants al territori. Les presideix el responsable de cada centre de suport i les integren representants dels estudiants de la zona. La seva funció és

proposar activitats als responsables dels centres i assessorar-los en relació amb el funcionament, els serveis i les activitats que s'hi duguin a terme.

- La **Comissió d'Estudis** és l'òrgan de representació estudiantil per excel·lència. Hi ha una comissió per a cadascun dels estudis que reuneix l'oferta formativa de la universitat i la presideix, en cada cas, el director d'estudis corresponent. Estan integrades pels directors dels programes i pels representants dels estudiants de les titulacions que imparteix aquell estudi. Es reuneixen semestralment, cosa que facilita la participació dels estudiants en la valoració externa dels resultats acadèmics dels programes i en la definició de les propostes de millora, i també en les reflexions per a la proposta de programes nous.

2.5. La societat en general

Una educació de qualitat és fonamental per a impulsar el creixement i l'ocupació d'una societat. La universitat, responsable en el nivell superior d'aquest servei públic, ha de retre comptes a la societat en general de l'activitat que duu a terme i, al mateix temps, ha d'estar al cas de les noves necessitats que sorgeixen i donar resposta a la missió que té encomanada.

Avui hi ha una pressió sobre les capacitats que constantment s'exigeixen a la feina, conseqüència de l'obertura de mercats, de la internacionalització de les relacions i del canvi tecnològic tan ràpid que hi ha. La societat exigeix ensenyaments de màxima qualitat adaptats a les necessitats d'aquest entorn. El mercat laboral canvia constantment, i per a tenir més oportunitats d'ocupació i de progressar cal promoure formació al llarg de la vida.

Això implica, d'una banda, que les titulacions amb atribucions professionals hagin d'estar dissenyades correctament per a capacitar i potenciar unes habilitats que els professionals han d'acreditar enfront dels ocupadors, les empreses o organitzacions i els col·legis professionals. I, d'altra banda, unes titulacions que aportin la base de coneixement necessari per a desenvolupar les capacitats creatives (treball en xarxa, capacitat innovadora, actitud emprenedora, etc.) que exigeix la societat de la informació i més concretament les administracions, les institucions públiques i privades i les famílies.

En la societat de la informació i el coneixement, una educació de qualitat és una oportunitat, un instrument de progrés que s'ha d'adaptar a un context molt ampli i dinàmic, que ha de potenciar l'èxit.

3. El sistema universitari espanyol

3.1. Conèixer el sistema universitari espanyol

El sistema universitari espanyol està integrat pel conjunt de les universitats públiques i privades autoritzades a impartir ensenyaments de grau superior en el conjunt de l'Estat.

El 1985 es va iniciar a Espanya el procés de descentralització de l'educació universitària. És a partir d'aquesta data, i com a conseqüència del traspàs de competències en aquesta matèria cap a les comunitats autònomes, quan es produeix el creixement més important en el nombre d'universitats al nostre país. El gruix de les 27 universitats privades és de constitució recent, igual que ho són la majoria de les cinc universitats no presencials.

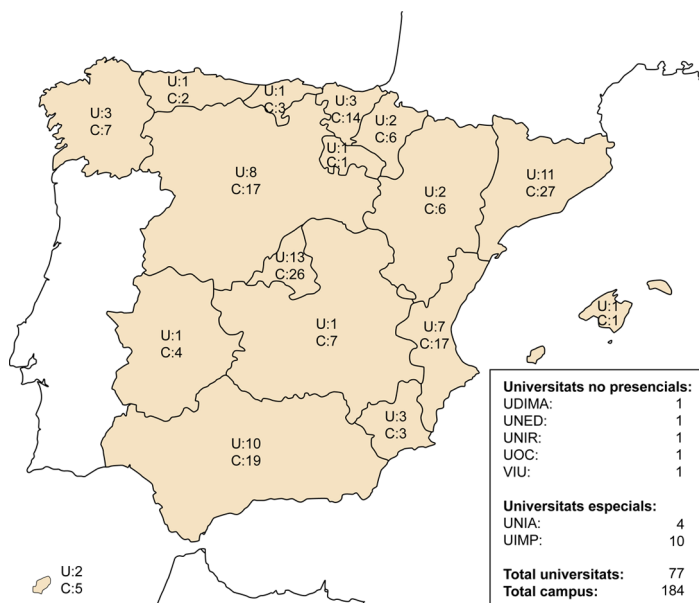
Actualment, el conjunt del sistema universitari espanyol està integrat per 77 universitats. La majoria són universitats públiques i presencials. A més, el sistema té dues universitats especials, la Universitat Internacional Menéndez Pelayo i la Universitat Internacional d'Andalusia, que només imparteixen programes especialitzats de màster i doctorat.

Des d'un punt de vista territorial, les universitats presencials s'organitzen en 165 campus universitaris i les universitats especials, en catorze.

Universitats no presencials

Durant el curs 2008-2009 només tres de les cinc universitats no presencials van impartir docència: UDIMA, UNED i UOC.

Figura 5. Distribució territorial d'universitats i campus

El conjunt del sistema interacciona amb el Ministeri amb competències en educació superior per mitjà de la **Conferència de Rectors d'Universitats Espanyoles** (CRUE), integrada pels rectors, juntament amb el titular del Ministeri i els secretaris generals o, si escau, els directors generals amb responsabilitats en matèria de política educativa i de recerca. La conferència actua com un òrgan de coordinació entre universitats i l'Administració, de consulta, de reflexió sobre els temes que afecten la universitat i de projecció social de la tasca que aquesta desenvolupa. A més del ple de la CRUE, aquest organisme actua en deliberació a partir de comissions sectorials que tracten dels diferents àmbits de la política universitària. Cadascuna de les comissions la presideix un rector i està integrada pels vicerectors amb competències en aquest àmbit.

Una part considerable de les competències en política universitària estan delegades (o han estat transferides) a les comunitats autònomes. En el cas de Catalunya, la interacció entre el poder executiu i el sistema universitari català es produeix per mitjà del **Consell Interuniversitari de Catalunya** (CIC), presidit pel conseller amb competències en política universitària i integrat pels rectors de les onze universitats catalanes, els presidents dels consells socials de les universitats públiques, representants del departament d'universitats i els representants dels estudiants.

El CIC actua com a òrgan de consulta per a la política universitària i de coordinació entre tots els membres del sistema.

Per a la deliberació i l'impuls de la política universitària, aquest consell s'organitza en comissions especialitzades en els diferents aspectes de la vida universitària: accés i assumptes estudiantils, programació i ordenació acadèmica, personal acadèmic, recerca i transferència de coneixement, política lingüística, relacions internacionals i general de política universitària.

3.2. Marc normatiu universitari

El sistema universitari espanyol es regeix, d'una banda, per la Llei orgànica d'universitats, que emmarca la legislació bàsica universitària, i, de l'altra, per documents que, en forma de reials decrets, regulen aspectes diferents de la vida universitària.

La Llei orgànica d'universitats (LOU), aprovada el 21 de desembre de 2001, va articular els diferents nivells competencials de l'educació universitària: el de les universitats, el de les comunitats autònomes i el de l'Administració General de l'Estat. Així mateix, amb l'objectiu de millorar la qualitat universitària, va crear l'agència nacional per a la qualitat, ANECA (Agència Nacional per a l'Avaluació de la Qualitat i Acreditació), i va establir els mecanismes externs d'avaluació de la qualitat universitària.

La LOU ha estat objecte de modificacions i ampliacions posteriors. Recentment, la Llei orgànica 4/2007, de 12 d'abril, per la qual es modifica la Llei orgànica 6/2001, de 21 de desembre, d'universitats (LOMLOU), ha suposat una reforma en l'estructura i l'organització dels ensenyaments universitaris per tal d'adaptar el sistema educatiu superior al marc de l'espai europeu sobre la base de facilitar la mobilitat, el reconeixement de titulacions i la formació al llarg de la vida.

La integració efectiva del sistema universitari espanyol en l'EEES ha generat la necessitat de desenvolupar normativament els elements conceptuals principals definits a les declaracions europees i recollits en la LOU. En aquest sentit, són especialment rellevants els següents:

- Reial decret 1393/2007, de 29 d'octubre, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments universitaris oficials, que amb caràcter general regula els ensenyaments universitaris oficials.
- Reial decret 861/2010, de 2 de juliol, pel qual es modifica el Reial decret 1393/2007 esmentat.
- Reial decret 1044/2003, d'1 d'agost, pel qual s'estableix el procediment perquè les universitats expedeixin el suplement europeu al títol.
- Reial decret 1125/2003, de 5 d'agost, pel qual s'estableix el sistema europeu de crèdits i el sistema de qualificacions en les titulacions de caràcter oficial i vàlidesa en tot el territori nacional.
- Reial decret 56/2005, de 21 de gener, pel qual es regulen els estudis universitaris oficials de postgrau (modificat pel Reial decret 1509/2005).
- Reial decret 1509/2008, de 12 de setembre, pel qual es regula el Registre d'Universitats, Centres i Títols (RUCT).
- Reial decret 179/2010, de 30 de desembre, pel qual s'aprova l'Estatut de l'estudiant universitari.

Finalment, cal esmentar que a Catalunya el sistema normatiu es completa amb la normativa legal següent:

- Llei 1/2003, de 19 de febrer, d'universitats de Catalunya (LUC).
- Decret 93/2003, d'1 d'abril, que aprova els estatuts de l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya (AQU Catalunya).

Enllaços recomanats

Podeu trobar-ne més informació a les adreces:
www.crue.org/legislacion/universidades/educacion-superior-universitaria/legislacion.html
www.educacion.es/educacion/universidades/educacion-superior-universitaria/legislacion.html

3.3. Normes i directrius europees

Els estàndards i les directrius europees constitueixen, en paral·lel a la legislació nacional de cada país, el referent per a les activitats de garantia de la qualitat universitària a Europa.

Després de la conferència de Berlín de 2003, els membres de l'ENQA, en col·laboració amb altres associacions, van desenvolupar una sèrie d'estàndards, procediments i directrius per a assegurar la qualitat. Els *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area* van ser adoptats pels ministres responsables de l'educació superior a Europa reunits a Bergen el 2005, amb el compromís d'introduir el model d'assegurament de la qualitat consensuat entre tots els seus àmbits estatals.

Les normes i directrius estan dissenyades per a ser aplicables a totes les institucions d'educació superior i les agències de garantia de qualitat a Europa, independentment de l'estructura, funció i grandària, i el sistema nacional en el qual es troben. Aquestes normes i directrius busquen, per tant, un equilibri entre la creació i el desenvolupament d'una cultura interna de qualitat, i la definició del rol i aplicació dels procediments externs de garantia de qualitat.

El propòsit de dotar aquesta dimensió europea per a la garantia de qualitat és promoure la confiança mútua entre sistemes i millorar la transparència, en el respecte de la diversitat de contextos nacionals i àrees temàtiques.

Els estàndards i les directrius europees s'agrupen en tres blocs segons els destinataris i els objectius. En conseqüència, el document que els recull s'estructura en tres parts:

- Directrius i criteris europeus per a l'assegurament intern de la qualitat en les institucions d'educació superior.
- Directrius i criteris europeus per a l'assegurament extern de la qualitat en les institucions d'educació superior.
- Directrius i criteris europeus per a les agències externes d'assegurament de la qualitat.

Els primers fan referència a les **institucions d'educació superior** i als seus mecanismes d'assegurament intern de la qualitat; els segons fan referència als **processos d'avaluació** de les institucions d'educació superior, com a mecanisme d'assegurament extern de la qualitat de les institucions d'educació superior, i els últims fan referència als mecanismes de garantia de la qualitat dels **agents avaluadors**, és a dir, als mecanismes de garantia de qualitat de les agències externes que avaluen les institucions d'educació superior.

Enllaç recomanat

Podeu trobar-ne més informació a la pàgina de l'European Association for Quality Assurance in Higher Education.

4. La importància de la participació dels estudiants en l'avaluació i la millora de la qualitat del sistema universitari

4.1. La participació i representació dels estudiants

Les diferents declaracions ministerials han reconegut la necessitat d'impulsar, articular i sistematitzar la participació dels estudiants en la vida acadèmica universitària i han destacat la importància de desenvolupar una cultura de participació estudiantil, com a element de millora de la qualitat universitària.

Els estudiants han de tenir un paper actiu en la transformació de l'ensenyament universitari europeu.

Els models de representació i participació dels estudiants a la universitat són diferents en cada context. Així i tot, compartirem que afavorir un bon coneixement dels mecanismes que permeten aquesta participació i representació i facilitar una informació acurada sobre els resultats o efectes de l'acció dels representants o participants és un catalitzador del seu èxit.

La participació d'estudiants suposa implicar-se en la institució i la qualitat de la seva docència. Per a això, es requereix una actitud:

- respectuosa i oberta amb totes les persones;
- compromesa, de mantenir sempre expectatives positives;
- reflexiva, per a ser capaç de pensar en les coses abans, durant i després de fer-les, per a enriquir-ne l'anàlisi, i
- responsable, de participar en tots els nivells.

La representació universitària suposa assumir una responsabilitat enfront dels estudiants i convertir-se en agent actiu del procés de reflexió i promotor de la millora de la qualitat. Per a això cal ser:

- compromès, disposat a actuar pensant en els altres i en la millora de la universitat;
- empàtic, capaç d'entendre els altres i de posar-se al seu lloc;

- dialogant, per tal d'escoltar l'opinió dels altres i d'exposar la pròpia;
- dinamitzador, i proporcionar els elements que afavoreixin el treball i la comunicació en xarxa dels estudiants, i
- crític i innovador, per a qüestionar el que es fa i plantejar alternatives creatives.

És un deure la universitat contribuir a la capacitació dels estudiants per a desenvolupar el rol de representant de la universitat i per a fomentar la seva participació en els processos d'avaluació i millora de la qualitat universitària.

4.2. Desenvolupament competencial per a la participació en processos d'avaluació

L'avaluació universitària presenta diferents models, segons el context i les característiques del sistema universitari, però de manera generalitzada es basa en el següent:

- Un procés d'autoavaluació de la universitat.
- El desenvolupament de processos de revisió i millora.
- L'ús d'indicadors i la seva interpretació.
- Una avaluació externa entre iguals.

La participació dels estudiants en els processos d'avaluació de la qualitat universitària (institució, programes, serveis, professorat, etc.) constitueix un dels eixos de treball i millora de l'EEES.

Fins ara, els estudiants han participat en els processos d'avaluació, de manera desigual i amb intensitat diferent. Han tingut una participació irregular en els comitès interns de la universitat. La seva implicació i coneixement en la construcció i l'anàlisi d'indicadors són escassos o nuls. I la seva presència en els comitès externs d'avaluació és puntual i de caràcter testimonial. Per tal d'augmentar la participació en els processos d'avaluació, cal millorar el desenvolupament competencial dels estudiants que s'hi vulguin implicar. Competències cognitives, però també competències socials o actitudinals que depenen dels diferents rols que ha d'exercir l'estudiant com a dinamitzador, analista i difusor del procés.

El quadre següent recull les activitats pròpies d'un estudiant implicat en la qualitat universitària i distingeix les activitats específiques o pròpies dels processos d'avaluació i les pròpies dels processos de representació:

	Funcions		
	Dinamització	Anàlisi	Difusió
Transversals	Preparar i participar en reunions. Treball en grup / treball en xarxa.	Opinar (enquestes i eleccions). Valorar la rellevància de les dades. Interpretar el comportament / les tendències dels indicadors.	Comunicar als iguals els resultats.
Específiques avaluació	Estructurar entrevistes. Dur a terme entrevistes amb èxit des del punt de vista de l'anàlisi. Habilitats instrumentals (entrevistes).	Identificar punts rellevants dels informes analitzats. Fer una lectura crítica i holística de documents. Identificar i formular adequadament les preguntes que es generen (avaluació d'experts o <i>peer review</i>). Habilitats cognitives.	Elaborar informes orientats a la millora. Preparar retroalimentació (<i>feedback</i>) constructiva. Habilitats comunicatives.
Específiques representació	Fomentar la participació d'estudiants. Recollir informació.	Estructurar informació esquematzació. Identificar rellevància i significació. Identificar informació institucional/grups.	Fer exposicions orals (valor del gest, veu, etc.). Estructurar el discurs (accions, conclusions).

4.3. El desenvolupament actiu del rol de representació

L'aprovació recent d'un estatut de l'estudiant universitari i el compromís de creació d'un consell d'estudiants universitari han reforçat el paper central de la participació dels estudiants dins del sistema universitari espanyol.

La universitat, com a projecte col·lectiu, ha de promoure la participació de tots els grups d'interès que la integren. La participació dels estudiants s'instrumentalitza, principalment, amb la recollida d'opinió i l'elecció dels representants de manera democràtica.

El rol de representant que exerceix l'estudiant triat exigeix desenvolupar o millorar unes competències que l'ajudin a impulsar i a canalitzar la veu de l'estudiant cap a la universitat i a retornar les peticions del col·lectiu d'estudiants en forma de resultats o accions concretes. En un moment en el qual el nivell de participació és baix, el repte és tenir representants capaços de dinamitzar la implicació dels estudiants, de destriar les situacions plantejades per a identificar els problemes generals (i obviar qüestions particulars) i comunicar els resultats d'aquesta participació i compartir les propostes o els plans de millora que se'n derivin.

4.4. El llenguatge i el discurs

Per tal d'exercir amb èxit els rols d'avaluador i representant, és essencial una comunicació de qualitat. Aquesta necessitat es fa encara més palesa en un entorn virtual, per motius objectius i subjectius:

- **Motius objectius:** demanar i donar aclariments i resoldre ambigüitats és més complicat.
- **Motius subjectius:** en un entorn virtual no disposem del to de veu, la gesticulació, etc.; de fet, el to el posa el destinatari del missatge escrit, que es presta molt més a interpretacions subjectives.

Quins serien les característiques d'una comunicació de qualitat en els rols d'avaluador i representant? Algunes d'aquestes característiques són comunes als dos rols:

- **Claredat:** és convenient utilitzar frases curtes, sense gaires subordinades ni incisos. Cal saber distingir entre diferents tipus de receptors: per exemple, un receptor especialitzat que coneix determinats termes i sigles i un altre receptor (podria ser el cas de la majoria dels estudiants) que no està tan familiaritzat amb els entorns institucionals. Les idees han d'estar molt unides entre si mitjançant l'ús de connectors.
- **Concisió:** els missatges llargs produeixen fatiga i són poc efectius. Cal saber anar al gra i evitar els circumloquis. Els paràgrafs en un missatge ben escrit solen ser equilibrats quant a l'extensió.
- **Assertivitat:** és millor ser directe i sobretot és essencial recordar que el destinatari segurament no té telepatia.
- **To i actitud positius i respectuosos:** la nostra missió és millorar la qualitat, i això implica contribuir a crear un clima amable en el qual tothom se senti còmode. El tipus d'expressió que emprem en la nostra comunicació té un efecte directe sobre això.
- **Crítica constructiva:** a la universitat, com en qualsevol altre àmbit de la vida, sempre trobarem casos en els quals la millora és possible, però la crítica, si no va acompanyada d'un element constructiu, tendeix a produir reaccions defensives en l'interlocutor. Aquestes reaccions defensives fan més difícil construir un clima de millora de la qualitat.
- **Plantejar solucions:** en un entorn de millora de la qualitat no ens podem limitar a esmentar els problemes, sinó que hem d'adoptar una actitud proactiva i aportar possibles solucions.

Altres característiques d'una bona comunicació són específiques de cada rol. Per exemple, quant al rol de representant, podríem esmentar les següents:

- **Saber distingir entre casos particulars i casos generals:** a l'hora de transmetre queixes o peticions, hem de saber destriar entre les situacions que

afecten un sol individu i les que afecten una aula sencera, una assignatura o un programa. La manera com explicarem les unes i les altres serà diferent.

- **Recordar sempre que representem altres persones:** ser representant no significa usar aquesta posició per a transmetre els problemes específics que un mateix es pugui trobar, sinó ser capaç de recollir informació del que pensen els altres estudiants i transmetre-la als interlocutors adequats.
- **Fer de filtre:** les situacions que ens plantegin els estudiants que representem no sempre seran completament rellevants, o potser no estaran expressades en un llenguatge del tot adequat.

I quant al rol d'avaluador:

- **Assumir el rol correctament:** com a estudiants d'una assignatura, la nostra posició és ser avaluats; però quan exercim d'avaluadors, estem en les mateixes condicions que la resta dels membres.

Lectures recomanades

Podeu llegir més informació sobre expressió escrita a:

D. Cassany (1993). *La cuina de l'escriptura*. Barcelona: Empúries.

D. Cassany (2006). *Esmolar l'eina: Guia de redacció per a professionals*. Barcelona: Empúries.

